

Tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường tự nhiên và ý nghĩa của nó với sự nghiệp bảo vệ môi trường ở Việt Nam hiện nay

Nguyễn Thị Hồng Hoa*

*TS.GVC. Phó Trưởng Khoa Luật và Lý luận chính trị,
Trường Đại học Tài nguyên và Môi trường TP. Hồ Chí Minh)
Received: 03/10/2024; Accepted: 14/10/2024; Published: 30/10/2024

Abstract: During his life, Ho Chi Minh was very interested in protecting natural resources and the natural environment. He believes that environmental protection plays an a particularly important role in the development of society and people; Therefore, it is necessary to protect, exploit, use and regenerate natural resources; improving the environment and preventing natural disasters. His thoughts of environmental protection are important to protect environment for sustainable development in Vietnam today.

Keywords: Ho Chi Minh, environmental protection, Vietnam....

1. Đặt vấn đề

Mặc dù không có một tác phẩm nào bàn riêng về vấn đề bảo vệ môi trường, nhưng quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh về vấn đề bảo vệ môi trường được thể hiện rõ thông qua đời sống sinh hoạt của Người, những bài viết, bài nói, những phong trào, những lời khuyên răn đối với nhân dân, cán bộ. Mỗi lời nói, hành động của Người đều hướng tới lợi ích thiết thực của con người, hướng tới sự hài hòa giữa con người, xã hội với thiên nhiên. Trong bất cứ hoàn cảnh nào, Chủ tịch Hồ Chí Minh cũng gắn cuộc sống của mình với môi trường tự nhiên. Môi trường tự nhiên không những là nơi cung cấp những điều kiện sống và công tác mà với Người, đó còn là người bạn, người cố vũ, chia sẻ buồn vui. Thấy được vai trò to lớn của thiên nhiên nên Người chủ trương sống hòa hợp với thiên nhiên, môi trường. Theo Người, môi trường sống là yếu tố quan trọng đảm bảo sức khỏe cho cán bộ, chiến sĩ và giúp cho họ công tác tốt. Người luôn luôn quan tâm đến việc xây dựng môi trường sống trong lành từ những việc làm nhỏ hàng ngày đến những kế hoạch lớn của đất nước. Trong sinh hoạt hàng ngày, thông qua những việc làm nhỏ của mình, Chủ tịch Hồ Chí Minh thể hiện rõ mong muốn xây dựng một môi trường sống trong lành cho các thế hệ tương lai.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Nội dung cơ bản của tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường

Với tầm nhìn vượt trước thời đại, Hồ Chí Minh đã nhìn thấy hết những giá trị nhân văn, văn hóa, chính trị, kinh tế mà môi trường tự nhiên mang lại. Tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường tự nhiên

được thể hiện ở những nội dung cơ bản sau:

Một là, Hồ Chí Minh sớm thấy được vai trò của môi trường tự nhiên đối với sự tồn tại, phát triển của con người và xã hội loài người. Lịch sử phát triển của xã hội loài người từ buổi bình minh cho đến mãi sau này đã và sẽ tiếp tục chứng minh rằng, đối với con người và xã hội loài người, tự nhiên có vai trò đặc biệt quan trọng, không thể thay thế. Đó là môi trường sống, là điều kiện tất yếu và cũng là đối tượng mà con người thông qua hoạt động thực tiễn (hoạt động sản xuất vật chất) để duy trì sự tồn tại và phát triển bản thân mình và xã hội loài người. Theo Hồ Chí Minh, môi trường tự nhiên không phải là cái gì xa lạ, bên ngoài mà ngược lại nó rất gần gũi, thân thuộc với con người, thấm sâu vào máu thịt và hơi thở của mỗi người. Người nói: "... Việt Nam ta có hai tiếng "Tổ quốc", ta cũng gọi Tổ quốc là đất nước; có đất và có nước, thì mới thành Tổ quốc"¹. Đây là quan niệm xuất phát từ truyền thống dân tộc ta yêu quê hương, yêu đất nước thì chiến đấu, hy sinh, quyết tâm gìn giữ chủ quyền vùng trời, vùng biển của đất nước. Với Hồ Chí Minh, tự nhiên biểu hiện như là một trong những tiền đề, cơ sở quan trọng để thỏa mãn nhu cầu tồn tại, phát triển của con người và xã hội: có đất lại có nước thì dân giàu, nước mạnh.

Trong tư tưởng của chủ tịch Hồ Chí Minh, thiên nhiên phong phú, đa dạng, cung cấp cho con người vật chất để sản xuất song thiên nhiên cũng phức tạp, lũ lụt, hạn hán cũng là một "thứ giặc" nguy hiểm "Nước có thể làm lợi nhưng cũng có thể làm hại,

1. Hồ Chí Minh (2011) Toàn tập, Nxb Chính trị quốc gia – Sự thật, t. 12, tr.283.

nhieu nước quá thì úng lụt, ít nước quá thì hạn hán”. Quan điểm này của Hồ Chí Minh là phù hợp và thống nhất với quan điểm của chủ nghĩa Mác-Lênin coi tự nhiên là môi trường sống, là tiền đề vật chất của xã hội, xã hội phải dựa vào tự nhiên, là một bộ phận của tự nhiên. Mặt khác, xã hội là một bộ phận phát triển cao hơn giới tự nhiên, bởi vì, nhờ lao động sản xuất mà xã hội có khả năng chi phối các quá trình của tự nhiên theo mục đích nhất định.

Hai là, với Hồ Chí Minh, bảo vệ môi trường phải đi đôi với việc khai thác, sử dụng hợp lý và có hiệu quả tài nguyên, môi trường, bởi đó là tài sản quốc gia, là nguồn lực quan trọng của đất nước. Đánh giá cao vai trò của tài nguyên thiên nhiên với đời sống con người nhưng Người cũng yêu cầu khai thác và sử dụng tài nguyên phải có kế hoạch, phải phù hợp với định hướng phát triển kinh tế - xã hội của đất nước và phải gắn liền với bảo vệ môi trường. Khai thác kết hợp với bảo tồn, xây dựng gắn với bảo vệ chứ không phải đánh đổi và bất chấp bằng mọi giá. Hồ Chí Minh khuyên người dân chớ lãng phí tài nguyên rừng và cần phải bảo vệ tài nguyên vô giá này. Người khẳng định, việc khai thác bừa bãi tài nguyên rừng sẽ để lại hậu quả to lớn. Đó là, “nếu rừng kiệt thì không còn gỗ và mất nguồn nước thì ruộng nương mất màu, gây ra lũ lụt và hạn hán”². Người nhắc nhở cán bộ, nhân dân, công nhân... phải khai thác và sử dụng “vàng bạc” của rừng một cách có trách nhiệm, nếu không hậu quả sẽ không lường hết được. Tại Hội nghị Tuyên giáo miền núi năm 1963, Người nhắc nhở: “Các cô, các chú cần hết sức chú ý vấn đề bảo vệ rừng. Nếu cứ để tình trạng đồng bào phá một ít, nông trường phá một ít, công trường phá một ít, thậm chí đoàn thăm dò địa chất cũng phá một ít, thì rất tai hại. Phá rừng thì dễ, nhưng gây dựng lại rừng phải mất hàng chục năm. Phá rừng nhiều như vậy sẽ ảnh hưởng đến khí hậu, ảnh hưởng đến sản xuất, đời sống rất nhiều”³. Người quán triệt: Ta thường nói rừng vàng, biển bạc, thế mà đồng bào (...) chẳng những bảo vệ kém mà còn một số lại tự do chặt phá, làm thiệt hại đến lợi ích của nhân dân, của Nhà nước. Chặt phá thì dễ nhưng trồng lên thì khó, phải tốn hết nhiều công, nhiều của. Người xót xa trước cảnh rừng bị tàn phá, khai thác bừa bãi và cho rằng, những cây gỗ to bị chặt để đốt hay để cho mục nát thì không khác gì đồng bào tự mình đem tiền bạc bỏ xuống sông. Người cảnh báo nhân dân ta về sự nguy hại của việc chặt phá, khai thác rừng bừa bãi, dẫn đến sự phá

vỡ cân bằng môi trường sinh thái, ảnh hưởng đến khí hậu, đời sống sản xuất. Người căn dặn bộ đội, chiến sỹ phải hạn chế tối đa việc chặt cây, phá rừng, săn bắn chim thú: “Chiến tranh, bộ đội thường phải trú quân trong rừng nên phải hướng dẫn cho anh em tận dụng hang động, hạn chế tối đa việc chặt cây, phá rừng. Chặt cây động rừng, muông thú không có nơi ở phải bỏ đi lang thang. Bộ đội ở rừng gặp thú rừng là đương nhiên. Trong tay lại có súng, có đạn nên việc sát hại thú rừng là dễ xảy ra lắm. Chú về chỉ thị, nhắc nhở toàn quân không được săn bắn thú rừng... Ta lại còn săn bắn nữa thì nay mai đất nước hòa bình, giang sơn đâu còn là rừng, rừng đâu còn muông thú? Thế chẳng khác gì đất không có người, sông không có cá”⁴

Ba là, thấy được vai trò của môi trường đối với sự tồn tại của con người, Hồ Chí Minh rất quan tâm đến việc bảo vệ môi trường, xây dựng môi trường sống lành mạnh, tốt đẹp. Người căn dặn: “muốn lao động sản xuất tốt thì phải giữ gìn sức khỏe. Muốn giữ gìn sức khỏe thì phải ăn sạch, uống sạch, mặc sạch, ở sạch”⁵. Sớm nhận thấy môi trường ảnh hưởng đến sức khỏe, đến chất lượng cuộc sống của con người, sau khi nước nhà giành được độc lập, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã bắt tay vào xây dựng đời sống mới, nếp sống mới, lối sống mới, Người quan tâm giáo dục, động viên cán bộ, nhân dân đấu tranh bài trừ hủ tục; nhắc nhở, giáo dục nhân dân biết giữ gìn vệ sinh: ăn sạch, uống sạch, ở sạch, mặc sạch: “Sạch sẽ tức là một phần đời sống mới. Sạch sẽ thì ít đau ốm. Sức khỏe thì làm được việc, làm được việc thì có ăn”⁶. Theo Người, cần “vệ sinh, đường xá phải sạch sẽ. Áo tắm giặt, giếng nước uống phải phân biệt và chăm sóc cẩn thận. Những ao hồ không cần thì lấp đi, cho đỡ muỗi”⁷. Người luôn xem việc chăm sóc sức khỏe cho mỗi người dân là yêu cầu quan trọng và “vệ sinh phòng bệnh” là phong trào thi đua yêu nước. Một trong 5 điều Người dạy thiếu niên, nhi đồng là “Giữ gìn vệ sinh thật tốt” cũng là nhằm để xây dựng môi trường tốt cho các thế hệ tiếp nối. Người dạy thiếu niên, nhi đồng luôn phải ghi nhớ thực hiện “Giữ gìn vệ sinh thật tốt”, để rèn luyện nếp sống tốt đẹp, giữ gìn môi trường xung quanh sạch đẹp, văn minh. Đối với cán bộ, công nhân làm việc trong môi trường nhà máy, hầm mỏ, công trường, Hồ Chí Minh luôn nhắc

2. Hồ Chí Minh (2011), *Sdd*, t. 14, tr. 294

3. Hồ Chí Minh (2011), *Sdd*, T.14, tr.165

4. Báo Pháp luật Việt Nam, số 106 (3828), ngày 4-5-2009.

5. Hồ Chí Minh (2011), *Sdd*, t.13, tr.105 - 106,

6. Hồ Chí Minh (2011), *Sdd*, t.5, tr.114

7. Hồ Chí Minh (2011), *Sdd*, t.5, tr.119

nhớ phải chú ý bảo vệ sức khỏe, bảo vệ an toàn lao động và tăng cường công tác vệ sinh. Trong lần *Nói chuyện với cán bộ, công nhân nhà máy dệt Nam Định* (24.4.1957) Người nhắc nhở anh chị em trong sản xuất phải đeo khẩu trang chống bụi bông, nếu không sẽ ảnh hưởng xấu đến sức khỏe.

Không chỉ dừng lại ở lời kêu gọi, nêu cao tinh thần, ý thức cho người dân mà bằng *tấm gương của chính mình*, Hồ Chí Minh đã góp phần tôn tạo cho thiên nhiên, môi trường đẹp hơn. Trong *Di chúc* trước lúc đi xa, Người đã căn dặn: “Tôi yêu cầu thi hài tôi được đốt đi, nói chử là “hoả táng”. Tôi mong rằng cách “hoả táng” dần dần sẽ được phổ biến”. Với tầm nhìn xa, trông rộng, nhìn thấy được giá trị mang lại trong tương lai dù tại thời điểm đó “điện táng”, “hỏa táng” chưa phổ biến, nhưng theo Người, như thế “đổi với người sống đã tốt về mặt vệ sinh lại không tốn đất”. “Tro xương thì tìm một quả đồi mà chôn... Nên có kế hoạch trồng cây trên đồi. Ai đến thăm thì trồng một cây làm kỷ niệm. Trồng cây nào phải tốt cây ấy. Lâu ngày, cây nhiều thành rừng, sẽ tốt cho phong cảnh và lợi cho nông nghiệp”. Điều đặc biệt chúng ta thấy trong quan niệm của Người, cái chết không phải là mất đi một cách vô ích mà là sự tái sinh một giá trị cho tương lai. Đúng như lãnh tụ Cuba PhidenCastro khẳng định, Hồ Chí Minh “thuộc lớp người đặc biệt mà cái chết lại gieo mầm cho sự sống, đời đời bất diệt”.

3. Ý nghĩa của tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường với sự nghiệp bảo vệ môi trường Việt Nam hiện nay

Trong thời gian qua, tuy Việt Nam đã có nhiều nỗ lực và đạt được kết quả nhất định trong lĩnh vực bảo vệ môi trường nhưng hiện nay nước ta vẫn đang đối mặt với nhiều thách thức to lớn, nghiêm trọng về vấn đề môi trường, biến đổi khí hậu: đó là việc khai thác bừa bãi nguồn tài nguyên, khoáng sản ở nhiều nơi, không chỉ dẫn đến cạn kiệt tài nguyên mà còn gây ô nhiễm và hủy hoại môi trường; đó là nạn phá rừng đang xảy ra nghiêm trọng, độ che phủ rừng ngày càng giảm đi; đó là việc chặn dòng, xây đập thủy điện không hợp lý dẫn đến hạn hán, lũ lụt. Đặc biệt là tình trạng ô nhiễm môi trường ở các đô thị, các khu công nghiệp ngày càng tăng, với mức độ ngày càng nghiêm trọng; đe dọa và ảnh hưởng to lớn đến đời sống, sức khỏe và tính mạng của đông đảo nhân dân. Ngoài ra, nước ta còn chịu tác động trực tiếp và gián tiếp của những vấn đề môi trường và biến đổi

khí hậu mang tính toàn cầu. Đó là sự nóng lên của trái đất và nước biển dâng; là tình trạng ô nhiễm môi trường nước, không khí, tiếng ồn,...

Thực trạng đó đặt ra yêu cầu cấp bách đối với nước ta hiện nay: đó là phải nâng cao nhận thức và ý thức trách nhiệm của mỗi cá nhân và của toàn xã hội về vấn đề bảo vệ môi trường; phải biết quý trọng từng mẫu quảng, từng tác đất, từng cây rừng, từng nhánh sông, con suối, vì đó không chỉ là tài sản hiện tại mà còn là nguồn sống của các thế hệ tương lai. Đồng thời, cần phải rà soát và nhanh chóng hoàn thiện hệ thống pháp luật về bảo vệ môi trường; xây dựng chế tài đủ mạnh để ngăn ngừa, xử lý nghiêm các hành vi gây ô nhiễm môi trường; ngăn chặn có hiệu quả nạn phá rừng, cháy rừng; xử lý nghiêm các cơ sở gây ô nhiễm, khắc phục ô nhiễm và cải thiện môi trường, nâng cao chất lượng cuộc sống. Thực hiện hiệu quả các giải pháp về bảo vệ môi trường cũng chính là thực hiện di huấn của Hồ Chí Minh, nhằm xây dựng đất nước ngày càng tươi đẹp và phát triển hơn.

4. Kết luận

Tư tưởng Hồ Chí Minh về môi trường và bảo vệ môi trường đã góp phần bổ sung, phát triển lý luận của chủ nghĩa Mác – Lênin về xây dựng mối quan hệ hài hòa giữa con người với giới tự nhiên. Hồ Chí Minh đã đưa ra những quan điểm bảo vệ môi trường, chỉ ra những biện pháp nhằm bảo vệ và phát triển môi trường bền vững. Vì thế tư tưởng Hồ Chí Minh về môi trường và bảo vệ môi trường không chỉ có ý nghĩa lý luận mà còn có ý nghĩa thực tiễn ở Việt Nam. Những quan điểm của Người về quan hệ giữa con người với thiên nhiên, với bảo vệ tài nguyên và môi trường là cơ sở lý luận để Đảng Cộng sản Việt Nam hoạch định chính sách bảo vệ môi trường./.

Lời cảm ơn: Các kết quả trong nghiên cứu này là một phần sản phẩm của đề tài nghiên cứu khoa học cấp trường năm 2024 mã số CT.2024.05 của Trường Đại học Tài nguyên và Môi trường TP. Hồ Chí Minh

Tài liệu tham khảo

1. Báo Pháp luật Việt Nam, số 106 (3828), ngày 4-5-2009.
2. Đảng Cộng sản Việt Nam, (2011) *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
3. Hồ Chí Minh (2011), Toàn tập, Nxb. Chính trị quốc gia - Sự thật, Hà Nội.
4. Thế giới ca ngợi và thương tiếc Hồ Chí Minh (1970), Nxb. Sự thật, Hà Nội,